

Эпітэты, метафары, параўнанні як сродкі стварэння непаўторнага мастацкага свету ў творах Максіма Багдановіча

М. Багдановічу было адпушчана лёсам крыўдна мала часу на творчае развіццё і рост. Многае з таго, што ён паспеў зрабіць, – толькі накід, не рэалізаваная да канца магчымасць. Аднак і за гэты адмераны яму жыццёвы тэрмін М. Багдановіч прайшоў інтэнсіўную эвалюцыю. І па меры таго, як ён рабіўся «паэтам рэчаіснасці» [2, с. 64], усё больш рэальна-пачуццёвых дэталаў свету прыроды і чалавека ўваходзіла ў яго творы.

Пра мову М. Багдановіча напісана нямала, маецца багатая навуковая літаратура, але па сваіх абсягах і глыбіні мова гэтага пісьменніка – невычарпальная крыніца для навуковага аналізу ў розных аспектах.

Паўнацэнны аналіз мастацкага твора немагчымы без аналізу асаблівасцей вобразнай сістэмы аўтара, без разумення спецыфікі тропы ў яго творчасці як важнейшых элементаў вобразнага мыслення. У трэце сканцэнтравана выяўляецца характар аўтарскага светабачання і індывідуальныя асаблівасці яго стылю.

Эпітэт і метафара – найбольш шырокажывальныя тропы ў творах М. Багдановіча. У яго паэзіі эпітэты найчасцей характарызуюць з’явы прыроды. Пейзажныя эпітэты ў вершах вызначаюцца глыбінёй характарыстыкі, надаюць аповеду лірызм, узнёскасць, дапамагаюць аўтару выказаць свае пачуцці і адносіны да рэчаіснасці: *зоркі* «пахаладзейшыя ад марозу»; «празрыстая, лёгкая хмара»; «пекныя зоры»; «месяц залаты». Пейзажны эпітэт надае рытм вобразу, перадае адценні, пераходы, менавіта з іх ствараючы закончаны малюнак. У М. Багдановіча эпітэт – або нейтральны, «якасны», або спакойна-эмацыянальны, без моцных экспрэсіўных адценняў: «*мяккая* трава», «*мілыя* агні», «*восень ясная*», «*трывожныя* дні». Эмацыянальныя эпітэты, ужытыя М. Багдановічам, не парушаюць сэнсава-пагічнай канструкцыі цэлага: «Сэрца ные, сэрца кроіцца ад болю, – / Ой, пайду я з цеснай хаты ў тое поле. / У чыстым полі вецер вее, павявае, – / Ты пакінь мяне, нуда мая нямая» [1, с. 38].

Творам М. Багдановіча ўласцівая рамантычная апазіцыя эпітэтаў, якія абазначаюць светлыя, яркія колеры – і цёмныя, змрочныя. На адным полюсе словы: *белы, светлы, яркі, дзень, бляск, сонца*; на другім – *чорны, цёмны, шэры, змрок, ноч*. У змястоўна-эстэтычным плане дамінуючая рыса гэтага кантрасту – сімвалізацыя ўзвышанага, што дорыць радасць, асалоду, і нізкага, што прыносіць пакуты: *цёмныя* цені, глыбіня, вада, імгла, змрок ночы, «*пануры, чорны* агонь нуды» – і *светлыя* след, згадкі, паветра, «*ружовы* ранак», струны сонца «*залатыя*». Названыя эпітэты, што абазначаюць кантрастныя колеры, ствараюць асаблівую, узнёслую, настраёвасць, выяўляюць рамантычнае светаадчуванне паэта.

Генітыўная метафара сустракаецца ў творах М. Багдановіча значна часцей, чым уласна субстантыўная. Па структуры гэта метафара двухкампанентная, дзе адно слова ўжываецца ў пераносным значэнні, а другое – у прамым і мае пастаянна форму роднага склону: «*Рой хмарачак* плыве», «*Музыкі стагнанне* ліецца», «*У бубны дахаў* вецер б’е», «Не калыхнуцца *лісцяў*»

хвалі, / *Ўспляснуўшы пенаю цвятоў*», «З маленства палюбіла / Хавацца ў сад стары яна, / Дзе веяла дыханне сна».

Звернем увагу на метафары, пабудаваныя на колеравых асацыяцыях: «Лахмоці ценяў на палянах, / Схаваўшы золата, ляжаць»; «серабра пуціна» (пра раку); «снег блішчыць»; «нябёс пазалота»; «вершы ззяюць». Ужыванне метафар са значэннямі «бляск, ззянне», «срэбра», «золата», «пераходныя адценні колераў» з'яўляецца вынікам рамантычнага светаадчування паэта.

Метафарызуючы з'явы прыроды, М. Багдановіч часта ўключаў у структуру канструкцый кампаненты са значэннем «гукі, музыка прыродных стыхій» – дзеясловы, аддзеяслоўныя назоўнікі, дзеяслоўныя словазлучэнні (*шапоча, шуміць, стогне, запявае, зазвіняць* і інш.): «галасок вецярка шапоча»; «лаза зялёная жаліцца-шуміць»; «грукат пракаціўся»; «зазвіняць жалобна крыгі»; «смяецца поле».

Трэба адзначыць, што большасць метафар у творах М. Багдановіча – індывідуальна-аўтарскія, многія характарызуюцца навізнасцю. Паэт – прыхільнік дзеяслоўнай метафары. Па колькасці гэтых метафары значна пераўзыходзяць субстантыўныя. Метафара ў творах не толькі ўпрыгожвае тэкст, але і служыць мэце стварэння вобраза, ацэнкі прадмета. Прыклады выкарыстання метафар паказваюць унікальнасць вобразнага мыслення пісьменніка, своеасаблівасць яго мастацкага светаадчування.

Параўнанне – менш пашыраны, але пры гэтым неад'емны і значны элемент мовы М. Багдановіча. Яно дапамагае зрабіць вобраз больш канкрэтным, дакладным, нясе яскравую суб'ектыўную афарбоўку, выяўляе ідэйна-эстэтычную пазіцыю аўтара. Пераважная большасць параўнанняў уводзіцца ў мастацкі тэкст пры дапамозе злучнікаў «як», «як бы», «быццам»: «Усё знікае, праходзіць, *як дым*»; «Поруч *як цвяток лясны*, / Ўзрасла ў красе сваёй вясны / Дачка самотная суседзяў». Лічэ адна форма параўнання – творны параўнальны: «свеціць месяц залатым *сяном*»; «узляцеў *марай* белы лунь»; «ліецца *хваляй* песня»; «халодным *срэбрам* ззяюць хвалі»; «снуюцца *хмарай* камары»; «*стралою* думка мільганула».

У творах М. Багдановіча можна вылучыць наступныя асноўныя групы параўнанняў: суб'ект параўнання – з'явы навакольнай рэчаіснасці, аб'ект параўнання – абстрактны назоўнік («І ве *верш* мой дзіўнай казкай, / І ясны ён, / *Як зорак сны*»); суб'ект параўнання – абстрактнае паняцце, аб'ект параўнання – з'явы навакольнага жыцця («*Стралою думка мільганула*»); суб'ект параўнання – з'явы прыроды, аб'ект параўнання – прадметы, з'явы, уласцівыя чалавечаму побыту («*Хмары* дробным дажджом над зямлёй, / *Як слязамі, праліліся*»; «*Снег блішчыць, як халодная сталь*»); суб'ект параўнання – з'явы навакольнай рэчаіснасці, аб'ект параўнання – колеравыя асацыяцыі: «Халодным *срэбрам* ззяюць хвалі / Між гор ліючайся ракі»; «І *ржаўчына ляжыць, як пазалота*».

Параўнанне, нягледзячы на яго меншую пашыранасць (побач з эпітэтам і метафарай), – яркі моўны сродак у вершах М. Багдановіча. Аўтар ужывае яго з самымі рознымі мэтамі: для апісання знешнасці, партрэта, раскрыцця асаблівасцей характару, абмалёўкі прадметаў і з'яў. У творах пераважаюць абагульненыя аўтарскія параўнанні, у якіх – удумлівая назіральнасць пісьменніка, уменне пранікнуць у глыбіні слова. Можна адзначыць імкненне да

канкрэтызацыі характарыстыкі (частае выкарыстанне вербальных параўнальных зваротаў), схільнасць да ўжывання бяззлучнікавых параўнанняў, выражаных назоўнікам у творным склоне без прыназоўніка.

Улюбёнымі астранамічнымі аб'ектамі паэта з'яўляюцца *зоркі*, што «дрыжаць ад ветру» – «бахматыя», «дрыжачыя», «пекныя», «сінія». Зоркі могуць быць рознымі па форме: «грамада», «пасеў», «вянкі», «сняжынкi», «пацеркі», «пыл», «рунь». Зоркі ў паэта – сама прыгажосць неба.

Месяц – неаднастайны, дзіўны, ён, здаецца, не мае сваёй пастаяннай формы, выглядае «залатым сярпом», нагадвае «бледны рог», у яго – «маркотныя <...> рожкі». Ён мяняе свой колер: то «увесь чырвона-жоўты, / Быццам Пугачова вока», то «белы, заплаканы», то «бледна-сіні», то «залаты», а часам «вільготны». Месяц – жывы і рухомы, ён «сумна плыве» па небасхіле і «аглядае зоркі». *Сонца* «паднялося, цалуючы ўсіх», «напілося са крыніц сцюдзёных», ціха «скацілася з горкі». А як паэтычна выглядаюць сонечныя промні – струны сонца залатыя!

Прыродныя стыхіі – гэта, у першую чаргу, *агонь* і *вада*. *Агонь* у мастацкім свеце паэта валодае такою ж стваральнаю сілай, як і ў самім жыцці: гэта і «агонь веры», і «нябесны агонь», і «мілья агні», што «запалалі» і «дрыжаць». Не менш уладарная стыхія – *вада*, якая маўстае ў розных іпастасях: гэта і *рака* – «серабра пуціна», «срэбная», «мглістая, халодная», «цёмная, люстраная», чые хвалі «халодным срэбрам зьяўць»; і *возера* – «патаемная» вада, «цёмная глыбіня», «чарка цёмная і глібокая», «возера-люстэрка»; і *крыніца*, што «ўходзіць у зямлю, / У нетрах тэмна бяжыць»; і *балота* («сонныя лужы балота»); і «срэбная» *раса*.

Гэтак дыялектычна развіваецца мастацкае мысленне М. Багдановіча: ад аднаго вобраза-полюса да другога: процістаяць сонца і месяц; агонь і вада; свет прыродны і свет чалавечы. Мудрасць паэта – ведаць, што вядзе за сабою ноч і цемру, новую раніцу і новае святло. У М. Багдановіча – усё дакладна, ясна і тонка нюансавана. І ў вершах, дзе ўсё ж гучыць блізкая да Купалавай «страсць», акцэнт робіцца на рэальных абставінах, канкрэтных адзнаках месца і часу.

Пластыка М. Багдановіча, яго асноўны прынцып «акуратнасці слоў», іх дакладнасці, яснасці, надзвычай гарманічны свет прыроды і чалавека ў вершах дазваляюць гаварыць пра высокую культуру творчасці.

Літаратура

1. Багдановіч, М. Маладыя гады : выбранае / М. Багдановіч. – Мінск, 2001.
2. Бярозкін, Р.С. Агністае слова рамантыка / Р.С. Бярозкін // Звенні: творчая індывідуальнасць і ўзаемадзеянне літ. : нарысы. – Мінск, 1976.